

Würtz Ádám kiállítása Debrecenben

Ez a kiállítás nemcsak a művészi grafika barátainak szerzett örömet, meglepetéssel szolgált azoknak is, akik Würtz munkásságát évek óta figyelemmel kísérték. Nemcsak a minden ellenállást legyőző kifejező erő változatossága, hanem a tematikai gazdagság is – túlzás nélkül mondjuk – lenyűgözően hatott.

A számos kérdés közül, amit e kiállítás lapjai fölvetnek, a legfontosabb s ami a kiállító intézményhez is a legstilszerűbben illő az, hogy van-e keresnivalója a népművészetnek korunk festészetében, grafikájában? S értékesebb-e a mű azért, mert a népi kultúrához nyúl vissza s abból merít kifejező erőt és motívumot? Nem téved-e ezzel a művész a „provincializmus” mezejére? Ugyanis, a még oly szép népi motívum sem biztosítja önmagában a műalkotás rangját. Ha a művész megmarad a népművészet keretén belül, beérve csekély stilizálással, még mindig kérdés, művészet születik-e, vagy csak érdekes kísérlet?

Nyilvánvaló, hogy műalkotás – a szónak képzőművészeti értelmében – csakis a művészet törvényei szerint és határain belül születhet. A „provincializmust” mindig a beszűkült eszmék szülik, a nagyvilágtól való elzárkózás, aminek következtében az ember elszakad korától, a társadalmat igazgató kérdésektől. A népművészethez való visszanyúlásban sokan hajlamosak népieskedést látni, pedig ha az áttétel művészi színvonalon történik, nincs miért berzenkednünk.

A folklorisztikus elemek betörése a modern magyar művészetbe nem új honfoglalásnak a jele. A naivakról nem beszélve, sem régebbiekről, sem az újabbakról, elég utalni nálunk Csók Istvánra, Glatz Oszkárra, Pekáry Istvánra, Kovács Margitra, a fiatalabbak közül Csohány Kálmánra, Rékassy Csabára, hogy csak néhány nevet említsék a szélsőséges pólusok között. A népi elemek ihletése összefügg a magyar szellem felszabadulási törekvéseivel, ez állapítható meg már a szecesszió népies ágánál is. Később pedig olyan elvont művész, mint *Vajda* Lajos, a következőképpen fogalmazta meg programját: „... Ugyanazt akarjuk, mint Bartók és Kodály a zenében már megcsináltak, azt hiszem, a piktúra területén még ilyen törekvések eddig nem voltak... Igen, nekünk az úttörők szerepét kell vállalni... Visszanézünk a múltba.”

Egyideig a valósághoz való ragaszkodás Würtznél abban nyilvánult meg, hogy a mindennapi valóság tárgyait nem hagyta figyelmen kívül. A fából faragott királyfin a vár szobái is fölrémlenek. Korántsem kézzelfoghatóan, de mégis fölismerhetően s mégsem engedve korlátlan utat az önkéntelenül támadó asszociációknak. Sőt az *Ikon és tulipános láda* egyértelműen marad a realizmus keretei között, jelképrendszere világos, azonnal áttekinthető s természetesen a gon-

dolati tartalom is. Más szóval: az eddig ismertetett lapoknak megjelölhető a gondolati és történeti magjuk, ami köré minden egyéb kikristályosodik. A *Mesélő Dunántúl-t* szerelmi tragédiaként is fölfoghatjuk, az elhagyott lány s az új szerelem a központi téma. A *Népmese illusztráció* (1965) jobban távolodik a valóságtól, átmenet a szabad asszociációkból fölépülő tipikus szürrealizmushoz, következésképpen ezen a jelkép szerepe is megnő.

A *Népmese illusztráció* ugyancsak a tükrösök nyelvén készült. A kép központjában egy stilizált kakast látunk, rajta egy betyárral, aki kinyújtott karral elsüti karabélyát. A kakas testén különböző arabeszek; gazdag farktollaira Würtz egy széttárt karú menyecskét rajzolt. A kakastól jobbra a felső sarokban egy kézfejből fókaszzerű hal siklik merőlegesen fölfelé, mellette félhold, karéjában egy csillag. Alatta (vagy mögötte?) egy macskán templom, tornyán ugyancsak kakas. A macska alatt két félalakos férfi beszélget, tőlük jobbra a kép alsó szélén ablakban korszó, virágcserep, alatta egy egyiptomi kutyafej, majd két ház, a szélsőből kiszabadult ördögfi kerget egy lobogó hajú nőt. A kép jobb sarkában fekvő egérke. Íme a *Népmese* „tartalma”. Nyilvánvaló, hogy itt nemcsak történésekről van szó, hanem hangulatok kifejezését is szolgálja az a sok minden egyéb, ami a képen látható, hit és hitelenség, barátság és szerelem, hűség és hűtlenség, éberség és megbízhatatlanság s az örökké folyó élet apró-cseprő kis és nagy dolgai azok, amiket a jelek (kakas, egér, ördög, hal, macska, emberi alakok) jelképeznek. A kompozíció töretlen, a hangsúly közepén a kakason lovagló férfira esik s tőle jobbra a lebegő menyecske és balra a két beszélgető alak a szimmetria nyugalmát biztosítja. A vonalak hálójában világosan körvonalazta a kakas testét, s a tarját, a farktollak, a kalapok, a ruhák rajza, a tükrösök vonalainak hálószerű megjelenése egységes művészi hangulatot és zárt kompozíciót teremtenek. Ettől a képtől és a *Mesélő Dunántúl-tól* már csak egy lépés a teljesen szabad asszociációk felé és Würtz ezt a lépést is megtette.

A *grafikus délutánja* (1965) nagy részben ellenőrzés nélküli képzetek, irreális jelenetek egymásutánja, csekély – inkább csak tudatalatti ellenőrzéssel. Karikatúrája is egy kicsit a szürrealista látásnak és módszernek. Itt sem arról van szó, hogy megmutassa, ő is tud ilyet, hanem sokkal mélyebbről fakadó törekvésről, s talán éppen ezért egyben kifigurázása is ez annak az irányzatnak, amely – éppen mert irányzat – utánzóktól sem mentes, következményeképpen annak, hogy néhány valóban jeles művész kitűnően műveli. Nem ezeknek szól a Würtz lapja, hanem az epigonoknak, akik könnyen leleplezhető érdekből csapnak a kelleténél nagyobb lármát a mesterek mellett. Mit látunk ezen a képen? Leírása oldalakat venne igénybe, így röviden csak annyit mondhatunk, hogy mindazt, ami a művésznek a délután egy bizonyos szakában éppen eszébe jutott. Gondolt a háborúra, s lerajzolt ostromjeleneteket, sisakrostélyos férfiakat, ágas-kodó lovakat, páncélos vitézeket, harci szekereket. Idillikus jelenetek is eszébe jutottak, cilinderek alaktól számárfejjig, kakastól akasztott halig, azután kubisztikusan összetetelt portrétól lottószámig, harangtól hatlevelű virágig, nyitott koponyától szerencsekerékig, meztelen combú nőtől fekete macskáig, krokodiltól verébszemű madárig, csontvázszerű kutytól kergetőző ördögig – mi minden látható a képen, még elmondani is sok lenne. De a tematikai esetlegesség ellenére mégis van egy bizonyos fajta rend a képen, még hozzá a kompozíció rendje. Bármilyen szabad képzettársítások özönéből alkotta is a művész, egy valamiben azonban a tudatosság elejétől fogva vezette a kezét, a kompozíció rendje és művészi biztonsága. Mert asszociálni könnyű, ha az ember elereszti önfegyelmét, szabadjára engedi képzeletét, de az így támadt zagyaságot művészi rendbe illeszteni, képpé szerkeszteni – már lényegesen nehezebb. Azaz, éppen ez a művészi feladat, aminek nem mindenki tud megfelelni, s talán éppen ezért is menekül az ellenőrizhetetlenség vizeire. Würtz idevágó lapjai sohasem nélkülözik azt a benső fegyelmet, ami nélkül igazi műalkotás nem jöhet létre.

Külön kell szólni a *Romeo és Júlia* sorozatról, amelynek minden lapja tele drámai cselekménnyel, mégis úgy, hogy egyetlen kompozícióba sűrűsödnek a gazdag tematikájú részletek. A 14 lapon nemcsak ábrázol, hanem szövegrészleteket is szerves alkotóelemként illeszt bele a képbe.

Würtz személyében a hazai grafika egyik vérbeli mesterét ismerhette meg a Déri Múzeum tárlatának közönsége. Láthatta, hogy e grafikákon minden megtalálható, ami egy maradandó alkotásokból kibontakozó monumentális életművet máris igazol. Kiállítás nemcsak azt igazolta, hogy a folklórnak korunk képzőművészetében is megvan az érvényesülési lehetősége, hanem azt is, hogy a népi ihletésű formanyelv miként használható fel bonyolult lélektani helyzetek ábrázolására.

SZÍJ REZSŐ